

La rehabilitació de barraques al Bages, el treball de la D.O. Pla de Bages

Josep M. Soler Bonet

Antecedents. La viticultura al Pla de Bages, l'expansió de la vinya i les construccions en pedra seca

La pedra seca ha format part del nostre paisatge des de fa centenars d'anys, i fins fa ben poc, era un element clau en l'ordenació de l'espai agrari a la comarca del Bages. Els murs, parets o feixes van possibilitar la pràctica agrària i l'aprofitament pel conreu d'àmplies zones de vessants *costeruts* o *terres més marginals*. La gran beneficiada d'aquestes possibilitats va ésser la vinya, un conreu en expansió des de l'Edat Mitjana i que va arribar a cobrir bona part de la nostra superfície bagenca a finals del XIX.

Al Bages, però, no som cap excepció. El paisatge marginat, és un patrimoni propi de tots els països mediterranis, forma part d'una manera ancestral de relacionar-se amb l'espai i d'aprofitar respectuosament la terra. És una forma "sostenible" de domesticar l'espai agrari, tot aprofitant els elements que ens ofereix el mateix entorn, protegint-lo de l'erosió i fixant tota la vegetació. Centenars de quilòmetres de parets, només a casa nostra, ens mostren el titànic esforç de generacions per fer conreuable una terra aspra i a voltes hostil pel qui la treballa.

Dintre del patrimoni en pedra seca ocupen un lloc d'excepció les construccions i aixoplucs, les "barraques de vinya" tal com les anomenem a la

Barraca guanyadora del III Concurs de rehabilitació de barraques de vinya. Foto: J. Villaplana.

nostra comarca. Tot plegat, murs, feixes, parets i barraques formen un patrimoni bastíssim que va camí de perdre's definitivament, pel descuit de tots. Aquí no tan sols hem de lamentar la deixadesa de les diferents administracions, sinó també de la nostra societat urbanitzada, dels propietaris i dels estudiosos que fins fa poc no hi han parat atenció.

1995 neix la D.O. Pla de Bages, comença la recuperació dels elements patrimonials de la vinya

L'any 1995, el Bages tornava a treure el cap dintre del selecte club de

les comarques productores de vi de qualitat. Amb el naixement de la D.O. s'aconseguia molt més que una marca de qualitat, va suposar el relleu i la recuperació de la nostra tradició vitivinícola, tot tancant un malaurat parèntesi de prop de 60 anys de recessió. Paral·lelament a l'activitat comercial de la D.O., des del primer moment es va tenir cura de començar a treballar per recuperar tots aquells elements, que encara avui són testimonis de la nostra tradició. Tants segles de conreu de la vinya han deixat la nostra comarca esquitxada d'elements patrimonials de gran interès, els quals formen un valuós conjunt en perill de desaparèixer: barraques, feixes, ce-

llers, tines, cups i premses, són elements que agafen una àmplia cronologia que abraça des de l'edat mitjana fins fa ben pocs anys.

La situació de partida no es presentava gens engrescadora. Molts anys d'abandonament i de menysteniment de tots aquests elements, havien provocat la pèrdua definitiva d'una part important d'aquest conjunt, i amenaçaven a la resta amb una pròxima desaparició. El cas més paradigmàtic el representen les barraques de vinya. Dels milers de construccions que esquitxaven la nostra comarca a principis del segle XX, se n'ha perdut una part ben important. La causa principal d'aquesta pèrdua, ha estat el desús i la conseqüent deixadesa dels seus propietaris que n'ha provocat l'esfondrament, o directament la seva eliminació dels llocs de conreu per netejar-los "d'enredos". Els actes vandàlics i el canvi d'activitats del territori amb la conseqüent expansió de les zones urbanes i industrials al Pla de Bages, també en tenen una bona part de culpa. Un altre grup ben important de barraques han quedat enterrades a les zones boscoses de la comarca, antigues terres de conreu abandonades, i finalment un tercer grup que ha patit la manca de manteniment i conservació degut al menyspreu generalitzat cap aquest tipus de construccions.

Els primers passos havien d'anar adreçats a revaloritzar aquest patrimoni als ulls de qui en tenia la seva responsabilitat directa, els propietaris, i subsidiàriament els organismes públics que havien de posar-hi els mecanismes per ajudar a fer-ho possible. Des d'un primer moment vàrem creure que per les característiques d'aquest conjunt patrimonial, format per una gran quantitat de petits o mitjans elements dispersos pel territori, havíem d'implicar-hi els seus propietaris i aquests havien d'ésser l'eix del nostre treball, sense deixar de banda la responsabilitat d'ajuntaments i concells comarcals. Revaloritzar aquest patrimoni davant d'aquells que durant molts anys, els havien menystingut, o sencillament ignorat, esdevenia la nostra prioritat. Ningú podria garantir-ne millor la seva conservació que aquells que en tenien la propietat directa i a

Barraca premiada en el III Concurs de rehabilitació de barraques de vinya. Foto: J. Villaplana.

més un contacte i proximitat diària. El gran repte de la nostra feina seria crear consciència del valor d'aquests elements patrimonials, i implicar directament als propietaris en el seu manteniment i rehabilitació.

Les eines del programa

Per desvetllar l'interés dels propietaris en la rehabilitació del patrimoni en pedra seca, i especialment de les barraques, es va plantejar l'organització d'un concurs per premiar les millors feines de rehabilitació. Aquesta iniciativa pionera, podia comptar amb l'alicient del premi i l'originalitat de la proposta, com a factors per atreure l'atenció dels propietaris. D'aquesta manera l'any 1996 es va presentar el I Concurs per a la rehabilitació i conservació de "barraques de vinya".

Aquest concurs volia premiar les tres millors tasques de rehabilitació, tenint en compte quatre elements bàsics:

- La feina de rehabilitació i manteniment feta a la barraca.
- La utilització de materials originals.
- L'estat de conservació general de la construcció.
- L'adequació de l'entorn, i sobretot la rehabilitació i manteniment d'altres elements en pedra seca com són marges i parets.

Evidentment l'objectiu directe i im-

mediat del Concurs era restaurar el màxim nombre de construccions, però l'objectiu de fons era que aquestes barraques restaurades actuessin d'exemple per desvetllar l'interés d'altres propietaris, i que el concurs pogués tenir un efecte multiplicador a més llarg termini. També vàrem presentar aquest projecte a tots els ajuntaments per aconseguir la seva complicitat i corresponsabilitat, amb un resultat bastant decebedor.

Davant de la nostra sorpresa en aquest primera convocatòria s'hi van inscriure 42 barraques. El principal problema amb que ens vem topar, va ésser que la tasca de rehabilitació realitzada era molt minsa o inexistent en un nombre significatiu de propostes. En molts cassos la naturalesa del concurs no havia estat ben copsada i el concursant s'havia limitat a ensenyarnos la seva barraca. Malgrat aquest entrebanc, el balanç d'aquest primer concurs havia estat molt positiu, per primera vegada en molts anys s'havien rehabilitat barraques a la nostra comarca i amb un nombre gens menyspreable, prop de vint-i-cinc construccions havien "obert el foc de la rehabilitació".

Aquest primer concurs va tenir la seva segona edició l'any 1998 amb vint-i-dues inscripcions. Malgrat el descens en el nombre de participants, el treball de rehabilitació i els acabats finals presentaven en la majoria dels cassos un augment qualitatiu molt important respecte al primer concurs.

En aquestes dues primeres edicions havíem aconseguit despertar l'interés d'alguns propietaris de construccions, però calia fer un pas més i adreçar-nos a un públic més àmpli i deslligat del món agrari. Per aconseguir aquest ressó es va preparar una exposició fotogràfica a càrrec del fotògraf Joan Villaplana. Amb un treball molt acurat i de gran qualitat, l'autor va aconseguir donar una nova visió de les construccions en pedra seca, fent palès per a molta gent l'estètica i l'atractiu d'artístic d'aquests elements. L'exposició també es va convertir en una eina itinerant, fins a establir-se de forma permanent a la Casa de La Culla, seu de la D.O Pla de Bages.

Amb un cert retard respecte al que estava previst, aquest any 2002, es va convocar el tercer concurs de rehabilitació amb un notable augment de la dotació econòmica. La resposta dels participants ha estat notable, i amb trenta-tres inscripcions ha deixat ben palès la consolidació d'aquesta iniciativa. Cal destacar la tendència que ja s'apuntava en el segon concurs, respecte a la qualitat dels treballs de rehabilitació. També és molt significatiu l'interés d'alguns ajuntaments per participar-hi, la qual cosa ens demostra que la tasca de sensibilització de les administracions públiques comença a donar els seus resultats. En aquest sentit és modèlica l'actuació de l'Ajuntament de Súria, potenciant una ruta patrimonial a la zona del Samontà. També l'Ajuntament de Balsareny ha estat present en aquest concurs, presentant-nos alguns exemples de barraques rehabilitades.

Enguany, des de la D.O, hem volgut donar una nova dimensió a la nostra campanya de rehabilitació, amb la convocatòria de la "Trobada d'estudi per a la preservació del patrimoni en pedra seca als Països Catalans". L'objectiu d'aquesta trobada a nivell general, ha estat l'intercanvi d'experiències i coneixements entre tots els participants, però localment hem volgut que el ressó de la Trobada servís per recolzar la nostra tasca a nivell més institucional.

Una altra novetat de la present edició ha estat la convocatòria d'un "Concurs de Fotografia Històrica al voltant

Barraqueta premiada en el III Concurs de rehabilitació de barraques de vinya. Foto: J. Villaplana.

de la vinya", per tal de recuperar un altre tros del nostre patrimoni històric. En aquest cas l'objectiu era que aflouressin aquells testimonis gràfics de la nostra història que estan dispersos en moltes de les nostres cases.

Balanç i problemàtiques del treball realitzat

Ja sabem al començar el nostre treball, que ens esperava un camí difícil on s'havien de vèncer moltes pors i desvetllar interessos molt adormits. Durant aquests tres concursos hem topat sovint amb la indiferència i la incomprensió, però això ha estat contestat per un interès creixent que em sembla que és palpable arreu de la nostra comarca. A la indiferència de bona part de la nostra societat s'hi ha contraposat l'entusiasme de molts dels participants. Gent arrelada al país i a la nostra història que a cada edició ens han presentat noves realitzacions i rehabilitacions.

Per tant el balanç final d'aquest treball tot i no ser espectacular si que hem sembla que és francament positiu. Hem aconseguit desvetllar moltes consciències, tant de particulars com d'organismes públics, que em sembla que en els propers anys s'hauran de consolidar en projectes concrets. Ja hem parlat de la iniciativa de l'ajuntament de Súria, de les rehabilitacions del de Balsareny, però sabem que n'hi ha d'altres que hi venen al darrera. Re-

centment s'ha presentat el projecte de l'Ecomuseu del Moianès, on hi figuren les barraques de vinya com a element d'especial protecció al costat de les poues de gel i d'altres elements. També a nivell particular es veuen algunes rehabilitacions, i augmenta el nombre de gent que s'adreça a nosaltres buscant concells. En aquest sentit és especialment exemplar i pionera la tasca de l'empresa Masies d'Avinyó, amb la restauració de tots els elements de la seva propietat. M'agradaria pensar que les barraques rehabilitades durant els tres concursos, actuen efectivament com a element promotor d'altres rehabilitacions. En tot cas el balanç més tangible són les prop de setanta barraques que s'han pogut recuperar i rehabilitar.

El principal problema que es topa actualment la rehabilitació de construccions en pedra seca, és la manca d'especialistes en aquest tipus de treball. Els mateixos pagesos que abans realitzaven una part d'aquestes construccions i el seu manteniment ja han perdut aquests coneixements al no traspassar-los a les noves generacions. Possiblement els propers anys s'haurà d'incidir en la formació de paletes especialistes en el treball de la pedra en sec, però primer cal que entre tots fem que esdevinguin una necessitat.

Josep Mª Soler i Bonet

Pertany al Grup de Treball de la D.O "Pla de Bages"